TEMĂ-CHEIE[1]
Art. 6 § 1 și § 3 lit. c)
Accesul la un avocat

(Ultima actualizare: 28.02.2025)

Introducere

Dreptul oricărei persoane acuzate de o infracțiune de a fi apărată efectiv de un avocat, desemnat din oficiu dacă este necesar, constituie una dintre caracteristicile fundamentale ale procesului echitabil [*Salduz împotriva Turciei* (MC), 2008, pct. 51; *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 255]. Ca regulă, un suspect ar trebui să beneficieze de acces la asistență juridică din momentul în care există o „acuzație în materie penală" împotriva sa, în sensul autonom al Convenției [*Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 110; *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 119; *Dubois împotriva Franței*, 2022, pct. 45-46 și 69-75].

În cauza *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 125-130, bazându-se pe jurisprudența sa anterioară [în special, *Salduz împotriva Turciei* (MC), 2008, pct. 53-54; *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 255; *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 112], Curtea a explicat că printre **obiectivele urmărite** de dreptul de acces la un avocat se numără următoarele:

- prevenirea unei erori judiciare și, mai presus de toate, îndeplinirea obiectivelor art. 6, în special egalitatea armelor între organele de cercetare sau de urmărire penală și acuzat;
- contrabalansarea vulnerabilității suspecților reținuți de poliție;
- oferirea unei garanții fundamentale împotriva constrângerii și a relelor tratamente aplicate suspecților de către poliție;
- asigurarea respectării dreptului unui acuzat de a nu contribui la propria incriminare și de a păstra tăcerea, care poate fi garantat – la fel ca și dreptul de acces la un avocat ca atare – numai dacă acesta este notificat în mod corespunzător cu privire la aceste drepturi (a se vedea și *Lalik împotriva Poloniei*, 2023, pct. 62). În acest sens, accesul imediat la un avocat capabil să furnizeze informații cu privire la drepturile procedurale este de natură să prevină orice lipsă de echitate care decurge din lipsa unei informări adecvate cu privire la drepturi.

În cauza *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 133-134, Curtea a dezvoltat, de asemenea, **conținutul dreptului de acces la un avocat**. Aceasta a distins două cerințe minime, și anume: (1) dreptul de a intra în contact și de a se consulta cu un avocat înainte de interogatoriu, care include, de asemenea, dreptul de a da instrucțiuni confidențiale avocatului și (2) prezența fizică a avocatului la interogatoriul inițial al poliției și la orice alt interogatoriu pe parcursul procedurii anterioare procesului. O astfel de prezență trebuie să asigure o asistență juridică efectivă și practică.

În legătură cu această din urmă cerință minimă, trebuie reținut faptul că, în cauza *Soytemiz împotriva Turciei*, 2018, pct. 44-64, Curtea a subliniat că dreptul de a fi asistat de un avocat presupune nu numai că avocatului i se permite să fie prezent, ci și că poate să asiste în mod activ

[1] Întocmită de Grefă. Nu obligă Curtea.

Prezenta traducere este publicată cu acordul Consiliului Europei și al Curții Europene a Drepturilor Omului și reprezintă responsabilitatea exclusivă a Institutului European din România.

suspectul în timpul, printre altele, al interogatoriului poliției și să intervină pentru a asigura respectarea drepturilor acestuia. Dreptul de a fi asistat de un avocat se aplică pe tot parcursul interogatoriului poliției și până la sfârșitul acestuia, inclusiv la citirea declarațiilor luate și când suspectului i se cere să le confirme și să le semneze, deoarece asistența unui avocat este la fel de importantă în acest moment al interogatoriului. Astfel, poliția are, în principiu, obligația de a se abține de la interogatoriu sau de a-l amâna în cazul în care un suspect a invocat dreptul de a fi asistat de un avocat în timpul interogatoriului, până când un avocat este prezent și este în măsură să îl asiste pe suspect. Aceleași considerente sunt valabile și în cazul în care avocatul trebuie să plece – sau i se solicită să plece – înainte de încheierea interogatoriului poliției și înainte de citirea și semnarea declarațiilor luate.

Cu toate acestea, în cauza *Doyle împotriva Irlandei*, 2019, pct. 81-103, reclamantului i s-a permis să fie reprezentat de un avocat, dar acesta din urmă nu a fost autorizat să participe la interogatoriul poliției ca urmare a practicii pe care poliția o aplica la momentul respectiv. Curtea a constatat neîncălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c) din Convenție. A considerat că, în pofida restrângerii contestate a dreptului reclamantului de a avea acces la un avocat în timpul interogatoriului poliției, în circumstanțele cauzei în discuție, echitatea generală a procedurii nu a fost afectată în mod iremediabil.

Mai mult, în cauza *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, Curtea a indicat, cu titlu de exemplu, că, în funcție de circumstanțele specifice ale fiecărei cauze și de sistemul juridic respectiv, următoarele restrângeri pot, de asemenea, să aducă atingere echității procedurii: 1) refuzul de a-i permite unui avocat accesul la dosarul cauzei sau dificultățile întâmpinate de acesta în încercarea de a avea acces la dosar, în primele etape ale procesului penal sau în timpul anchetei prealabile, și 2) neparticiparea avocatului la măsurile de anchetă, cum ar fi identificarea dintr-un grup de persoane sau reconstituirea. Aceasta poate include, de asemenea, necesitatea ca avocatul să fie prezent în timpul operațiunilor de percheziție și ridicare (*Ayetullah Ay împotriva Turciei*, 2020, pct. 135 și 163).

În plus, Curtea a arătat că trebuie să se țină seama, de la caz la caz, în cadrul aprecierii caracterului echitabil general al procedurii, de întreaga gamă de servicii asociate în mod specific asistenței juridice: discutarea cauzei, organizarea apărării, identificarea probelor dezincriminatoare, pregătirea interogatoriului, sprijinirea inculpatului aflat în dificultate și verificarea condițiilor de detenție [*Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 136].

Art. 6 § 3 lit. c) cuprinde aspecte specifice ale dreptului la un proces echitabil în sensul art. 6 § 1 [*Dvorski împotriva Croației* (MC), 2015, pct. 76], iar sarcina ce revine Curții în fiecare cauză este de a examina caracterul echitabil general al procedurii, cu alte cuvinte dacă aceasta a fost echitabilă în ansamblul său [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 257; *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 120-122].

Principii extrase din jurisprudența actuală

- Accesul prompt la un avocat, garantat de art. 6 § 3 lit. c), poate să fie, în mod excepțional, întârziat. Aprecierea compatibilității unei astfel de restrângeri a accesului la un avocat cu caracterul echitabil general al procedurii se realizează în două etape [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 257]:
  - Curtea verifică dacă au existat motive imperative care să justifice restrângerea.
  - Apoi, Curtea apreciază prejudiciul cauzat dreptului la apărare prin restrângerea în cauză. Cu alte cuvinte, Curtea trebuie să examineze impactul restrângerii asupra caracterului echitabil general al procedurii.
- Criteriul motivelor imperative este unul riguros (*ibid.*, pct. 258; *Dimitar Mitev împotriva Bulgariei*, 2018, pct. 71). Astfel, restrângerile asupra accesului la un avocat: (i) sunt permise numai în circumstanțe excepționale; (ii) trebuie să aibă un caracter temporar; (iii) trebuie să se bazeze pe o apreciere individuală a circumstanțelor specifice ale cauzei; și

(iv) trebuie să aibă o bază în dreptul intern, care trebuie să reglementeze domeniul de aplicare și conținutul oricăror restrângeri [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 258].

- În cauza *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 142-144 și 160-164, Curtea a explicat că o restrângere generală și obligatorie (în acest caz legală) a accesului la un avocat în timpul primului interogatoriu nu poate constitui un motiv imperativ: o astfel de restrângere nu scutește autoritățile naționale să verifice, printr-o evaluare individuală și specifică fiecărui caz în parte, dacă există motive imperative. În orice caz, Guvernului îi revine sarcina de a demonstra existența unor motive imperative pentru a restrânge accesul la un avocat, ceea ce se poate dovedi dificil în cazul unei restrângeri obligatorii.
- Cu toate acestea, lipsa unor motive imperative nu duce în sine la constatarea unei încălcări a art. 6, întrucât Curtea trebuie să examineze întotdeauna dacă procedura în ansamblul său a fost echitabilă [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 262; *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 118; *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 144]. Cu toate acestea, în cazul în care nu există motive imperative pentru a restrânge accesul la asistență juridică, Curtea evaluează echitatea aplicând un control foarte strict [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, §§ 264-265]. În plus, încazul în care accesul la un avocat a fost întârziat, precum și în cazul în care suspectul nu a fost notificat cu privire la dreptul la asistență juridică, dreptul de a nu contribui la propria incriminare sau dreptul de a păstra tăcerea, va fi și mai dificil pentru Guvern să demonstreze că procedura în ansamblul său a fost echitabilă [*Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 146]. În acest context, o problemă din perspectiva dreptului de a nu contribui la propria incriminare apare nu numai în cazul unor mărturisiri reale sau al unor afirmații direct incriminatoare, ci și în ceea ce privește declarațiile inculpatului care sunt considerate susceptibile să „aducă atingere în mod substanțial" poziției acestuia (*ibid.*, pct. 178).
- Atunci când se examinează procedura în ansamblul său, ar trebui să se țină seama, după caz, de următoarea listă neexhaustivă de factori, în măsura în care aceștia sunt adecvați în circumstanțele unei anumite cauze [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 274; *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 150; *Sitnevski și Ceaikovski împotriva Ucrainei*, 2016, pct. 78-80]:
  - dacă reclamantul era deosebit de vulnerabil, de exemplu, din cauza vârstei sau a capacității sale mintale;
  - cadrul legal care reglementează procedurile anterioare procesului și admisibilitatea probelor la proces, precum și dacă acesta a fost respectat; în cazul în care s-a aplicat o normă de excludere, este foarte puțin probabil ca procedura în ansamblu să fie considerată inechitabilă;
  - dacă reclamantul a avut posibilitatea de a contesta autenticitatea probelor și de a se opune utilizării acestora;
  - calitatea probelor și dacă circumstanțele în care au fost obținute pun la îndoială fiabilitatea sau exactitatea acestora, ținând seama de gradul și natura oricărei constrângeri care a fost exercitată;
  - natura încălcării constatate, în cazul în care probele au fost obținute în mod nelegal, nelegalitatea în cauză și, în cazul în care aceasta rezultă dintr-o încălcare a unui alt articol din Convenție;
  - în cazul unei declarații, natura declarației și dacă aceasta a fost retrasă sau modificată cu promptitudine;
  - modul în care au fost folosite mijloace de probă și, în special, dacă acestea au constituit o parte integrantă sau semnificativă a elementelor pe care s-a bazat condamnarea, precum și forța probantă a celorlalte mijloace de probă în cauză (a se vedea și *Brus împotriva Belgiei*, 2021, pct. 34-36, în care Curtea nu a admis că

invocarea caracterului global suficient al probelor pentru justificarea condamnării ar putea înlocui aprecierea globală a echității referitoare la restrângerea nejustificată a dreptului de acces prompt la un avocat);

- dacă aprecierea vinovăției s-a realizat de către magistrați profesioniști sau juriați și, în acest din urmă caz, conținutul îndrumărilor oferite juriului;
- ponderea interesului public în ceea ce privește investigarea și pedepsirea infracțiunii în cauză; și
- alte garanții procedurale relevante asigurate de legislația și practica interne.

- Curtea va acorda o atenție deosebită existenței unei analize a restrângerii accesului reclamantului la un avocat de către instanțele interne sau a lipsei acesteia și va trage concluziile necesare din aceasta (*Bjarki H. Diego împotriva Islandei*, 2022, pct. 59 *in fine* și 60). Cu toate acestea, în lipsa unei astfel de aprecieri, Curtea însăși trebuie să se pronunțe asupra caracterului echitabil general al procedurii. În plus, în îndeplinirea acestei sarcini, Curtea nu ar trebui să acționeze ca o instanță de gradul patru de jurisdicție, punând în discuție rezultatul procesului sau angajându-se într-o apreciere a faptelor și a probelor sau a caracterului suficient al acestora din urmă, pentru a justifica o condamnare. În conformitate cu principiul subsidiarității, aceste aspecte țin de competența instanțelor naționale (*Kohen și alții împotriva Turciei*, 2022, pct. 59).
- După ce a definit principiile generale menționate anterior aplicabile dreptului de acces la un avocat, în cauza *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 249-274, în mai multe cauze ulterioare având ca obiect restrângeri sistemice ale acestui drept, Curtea nu a clarificat dacă acest lucru era suficient, în sine, pentru a duce la o încălcare a art. 6 § 1 și § 3 lit. c). Aceasta a considerat că astfel de restrângeri nu se bazează pe motive imperative și, prin urmare, a aplicat un control foarte strict pentru aprecierea echității, constatând încălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c) din Convenție (de exemplu, *Bayram Koç împotriva Turciei*, 2017, pct. 23; *İzzet Çelik împotriva Turciei*, 2018, pct. 38).
- Cu toate acestea, în cauza *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 144, 160-165, Curtea a confirmat că dublul criteriu, astfel cum a fost elaborat în cauza *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, se aplica de asemenea restrângerilor generale și obligatorii (în acest caz legale). Totuși, în astfel de circumstanțe, Curtea aplică un control foarte strict atunci când apreciază echitatea procedurii, iar absența unor motive imperative are o importanță considerabilă și poate să încline balanța în favoarea constatării unei încălcări a art. 6 § 1 și § 3 lit. c) din Convenție.

Exemple notabile

- *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016 - restrângere a accesului la un avocat în contextul combaterii terorismului;
- *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017 -aplicare a principiilor stabilite în hotărârea *Ibrahim și alții* în contextul unei infracțiuni de drept comun (jaf armat și omor);
- *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018 - restrângere (legală) generală și obligatorie a accesului la un avocat în timpul primului interogatoriu al poliției și imposibilitatea ca suspectul să fie asistat de un avocat în timpul interogatoriului desfășurat ulterior, în cursul procedurii anterioare procesului;
- *Artur Parhomenko împotriva Ucrainei*, 2017, pct. 83-91 - apreciere detaliată a caracterului echitabil general al procedurii în cazul absenței unor motive imperative pentru restrângerea în cauză;
- *Dimitar Mitev împotriva Bulgariei*, 2018 - restrângere a accesului la un avocat în timpul interogatoriului poliției;

- *Dubois împotriva Franței*, 2022 - restrângere a accesului la un avocat în timpul primului interogatoriu al unei persoane care nu a fost privată de libertate.

Recapitularea principiilor generale

- *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 110-120;
- *Sitnevski și Ceaikovski împotriva Ucrainei*, 2016, pct. 57-63;
- *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 119-150.

Subiecte conexe (dar diferite)

Renunțarea la garanțiile prevăzute de art. 6 din Convenție[2]:

- Problema renunțării la garanțiile asistenței juridice, prevăzute de art. 6, apare deseori în contextul dreptului de acces la un avocat. De regulă, atunci când renunțarea la dreptul de acces la un avocat îndeplinește criteriul „renunțării conștiente și informate", stabilit în jurisprudența Curții, nu vor exista motive de îndoială cu privire la caracterul echitabil general al procesului penal îndreptat împotriva reclamantului [*Šarkienė împotriva Lituaniei* (dec.), 2017, pct. 38; *Skliar împotriva Rusiei*, 2017, pct. 26].

Cu privire la avocatul ales:

- În cauza *Dvorski împotriva Croației* (MC), 2015, pct. 78, Curtea a hotărât că o persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni, care nu dorește să se apere singură, trebuie să aibă posibilitatea să apeleze la asistență din partea unui apărător ales, încă din primele etape ale procedurii. În cazul în care dreptul de acces la un avocat ales a fost restrâns, Curtea trebuie să examineze mai întâi dacă o astfel de restrângere s-a bazat pe motive „relevante și suficiente". Dacă nu au existat astfel de motive, Curtea procedează la aprecierea caracterului echitabil general al procesului penal (*ibid.*, pct. 81-82).
- Dreptul de acces la un avocat ales se aplică în mod corespunzător și în faza de judecată a procesului (*Elif Nazan Şeker împotriva Turciei*, 2020, § 50).

Comunicarea cu avocatul:

- Dreptul la o asistență juridică efectivă include în special dreptul acuzatului de a discuta în privat cu avocatul acestuia. În cazul în care există un motiv întemeiat, acest drept poate să fie restrâns, dar o astfel de restrângere nu trebuie să priveze acuzatul de un proces echitabil [*Öcalan împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 133]. În acest context, un „motiv întemeiat" constituie unul dintre „motivele imperative" care justifică această restrângere (*Moroz împotriva Ucrainei*, 2017, pct. 67-70). Curtea trebuie să examineze, în fiecare caz, dacă procedura în ansamblul său a fost echitabilă (*ibid.*, pct. 74).

[2] A se vedea tema-cheie relevantă referitoare la „Renunțarea la garanțiile unui proces echitabil".

PRINCIPALELE TRIMITERI JURISPRUDENȚIALE

Hotărâri de principiu:

- *Salduz împotriva Turciei* (MC), nr. 36391/02, CEDO 2008 [încălcarea art. 6 § 3 lit. c), coroborat cu art. 6 § 1, ca urmare a faptului că reclamantul nu a beneficiat de asistență juridică pe durata reținerii sale de poliție];
- *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 50541/08 și alte 3, 13 septembrie 2016 (neîncălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c) în privința primilor trei reclamanți; încălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c) în privința celui de-al patrulea reclamant).

Alte cauze care intră sub incidența art. 6 § 1 și § 3 lit. c):

- *Sitnevski și Ceaikovski împotriva Ucrainei*, nr. 48016/06 și 7817/07, 10 noiembrie 2016 (încălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c) în privința primului reclamant);
- *Artur Parhomenko împotriva Ucrainei*, nr. 40464/05, 16 februarie 2017 [neîncălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c)];
- *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), nr. 21980/04, 12 mai 2017 [neîncălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c)];
- *Bayram Koç împotriva Turciei*, nr. 38907/09, 5 septembrie 2017 [încălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c)];
- *İzzet Çelik împotriva Turciei*, nr. 15185/05, 23 ianuarie 2018 (încălcarea art. 6 § 3 lit. c), coroborat cu art. 6 § 1, ca urmare a faptului că reclamantul nu a beneficiat de asistență juridică în cursul cercetării preliminare];
- *Dimitar Mitev împotriva Bulgariei*, nr. 34779/09, 8 martie 2018 [încălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c)];
- *Beuze împotriva Belgiei* (MC), nr. 71409/10, 9 noiembrie 2018 [încălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c)];
- *Soytemiz împotriva Turciei*, nr. 57837/09, 27 noiembrie 2018 [încălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c)];
- *Doyle împotriva Irlandei*, nr. 51979/17, 23 mai 2019 [neîncălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c)];
- *Ayetullah Ay împotriva Turciei*, nr. 29084/07 și 1191/08, 27 octombrie 2020 (încălcarea art. 6 § 1 și § 3);
- *Brus împotriva Belgiei*, nr. 18779/15, 14 septembrie 2021 (încălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c) în ceea ce privește echitatea procedurii);
- *Bjarki H. Diego împotriva Islandei*, nr. 30965/17, 15 martie 2022 [încălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. a) și c)];
- *Dubois împotriva Franței*, nr. 52833/19, 28 aprilie 2022 [neîncălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c)];
- *Kohen și alții împotriva Turciei*, nr. 66616/10, 7 iunie 2022 [neîncălcarea art. 6 § 1 și § 3 lit. c) în privința capetelor de cerere privind (i) restrângerile asupra dreptului de acces la un avocat al primilor trei reclamanți și folosirea declarațiilor date de aceștia în absența unui avocat, (ii) folosirea declarațiilor făcute de anumiți coinculpați în absența unui avocat, în privința tuturor reclamanților; și (iii) folosirea declarațiilor făcute de unul dintre reclamanți cu privire la ceilalți trei reclamanți);
- *Lalik împotriva Poloniei*, nr. 47834/19, 11 mai 2023 [încălcarea art. 6 § 3 lit. c)].